

PLATEBNĚ ZÚČTOVACÍ BANKOVNÍ PRODUKTY

Vymezení platebního styku

Realizace platebního styku patří mezi důležité úkoly obchodních bank. V rámci platebního styku dochází k finančním transakcím mezi jednotlivými subjekty, fyzickými i právnickými osobami, a to nejen v rámci jednoho státu, ale i ve vztahu k zahraničí či přeshraničí.

Např. Schlossberger (2012, s. 11) definuje platební styk jako „peněžní vztah mezi plátcem a příjemcem, který je uskutečňován v určitých formách dohodnutými platebními instrumenty buď přímo mezi nimi, nebo prostřednictvím k tomu určených subjektů (např. bank nebo spořitelních a úvěrních družstev).“

Právní úprava platebního styku v ČR je obsažena v zákoně č. 370/2017 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů. Zákon vymezuje podstatu platebního styku, kterou je poskytování **platebních služeb**.

Platebními službami se dle § 3 uvedeného zákona rozumí zejména:

- služby umožňující vložení nebo výběr hotovosti na platební účet (z platebního účtu) vedený poskytovatelem,
- provedení převodu peněžních prostředků z platebního účtu z příkazu plátce či příjemce,
- vydávání a správa platebních prostředků.

Platební styk lze posuzovat z hlediska formy použitých platebních prostředků; z hlediska teritoria, ve kterém platební styk probíhá; z hlediska lhůty k provedení a z hlediska náležitostí průvodních dokumentů.

Rozdělení platebního styku z **hlediska formy** použitých platebních prostředků:

- platební styk **hotovostní** – jedná se o všechny peněžní pohyby, které jsou realizovány použitím zákonných hotovostních platidel;
- platební styk **bezhotovostní** – zahrnuje ty peněžní pohyby, které jsou realizovány prostřednictvím bezhotovostních peněz.
- **elektronický** platební styk – využívá platební prostředky, na kterých jsou peněžní prostředky uloženy v elektronické podobě ve formě elektronických peněz.

Rozdělení platebního styku **podle teritoria**

- platební styk **vnitrostátní** je realizován mezi ekonomickými subjekty v rámci národní ekonomiky;

- platební styk **přeshraniční** představuje platby mezi plátcem a příjemcem z různých ekonomik v rámci Evropského hospodářského prostoru;
- platební styk **zahraniční** zahrnuje realizaci plateb do zahraničí, resp. ze zahraničí, tj. plátce a příjemce jsou z různých zemí mimo Evropský hospodářský prostor.

Rozdělení platebního styku podle **lhůty k provedení**

- přednostní (expresní) platby, jedná se o přednostní (okamžité) odepsání peněžních prostředků z účtu klienta (majitele účtu) oproti běžným standardům stanoveným v obchodních podmínkách banky,
- standardní platby, jedná se o formu platebního styku, která zajišťuje provedení příkazu klienta podle standardních, předem dohodnutých podmínek.

Rozdělení platebního styku podle **náležitosti průvodních dokumentů:**

- hladké (nedokumentární) platby, neobsahují bankovní závazek a nemají vazbu na průvodní dokumenty. Jedná se o nejrozšířenější formu;
- dokumentární platby, mají bezprostřední vazbu na průvodní dokumenty a případně obsahují také bankovní závazek.

Hotovostní platební styk zahrnuje všechny hotovostní operace prováděné bankami či jinými fyzickými osobami pro svou potřebu nebo potřebu svých klientů. U bank se jedná zejména o finanční transakce na pokladnách, ve směnárnách, příp. prostřednictvím bankomatů.

Při provádění **bezhotovostního platebního styku** banka vystupuje v roli zprostředkovatele. Příkazy k pohybu peněžních prostředků na platebních účtech mohou podávat pouze majitelé účtů a osoby, které mají dispoziční právo k těmto účtům.

K výhodám bezhotovostního platebního styku patří zejména:

- rychlost,
- bezpečnost,
- nižší nebezpečí chyb,
- větší hospodárnost pro banku,
- přesnost,
- možnost využití výpočetní techniky.

Elektronický platební styk je zprostředkovaný platebním prostředkem, na kterém jsou peněžní prostředky uloženy v elektronické podobě ve formě elektronických peněz. K předání elektronických peněz mezi plátcem a příjemcem dochází odepsáním z jeho nosiče – platebního prostředku nebo elektronické evidence vedené u jeho vydavatele ve prospěch příjemce a

následně jsou připsány jako bezhotovostní peníze na jeho účet u poskytovatele platebních služeb. (Schlossberger, 2012)

Nástroje platebního styku

Mezi základní nástroje bezhotovostního platebního styku patří:

- příkaz k úhradě,
- příkaz k inkasu (svolení s inkasem),
- šeky,
- směnky,
- platební karty,
- dokumentární inkaso,
- dokumentární akreditiv a další.

Příkaz k úhradě

Příkaz k úhradě je příkaz klienta jeho bance, aby převedla k tíži jeho účtu určitou částku ve prospěch třetí osoby (příjemce platby).

Příkaz k úhradě je nejpoužívanějším platebním instrumentem v tuzemském platebním styku zejména z důvodu poměrně nízké nákladovosti; může mít podobu jednotlivého, hromadného nebo trvalého příkazu k úhradě.

Základní náležitosti platebního příkazu:

- označení, zda jde o příkaz k úhradě nebo příkaz k inkasu;
- číslo účtu plátce;
- číslo účtu příjemce;
- označení měny, ve které má být placeno (pokud není měna uvedena, předpokládá se, že platba bude uvedena v tuzemské měně);
- podpis, elektronický podpis nebo jiný identifikační kód příkazce.

Doplňující (fakultativní) náležitosti platebního příkazu:

- konstantní symbol – představuje identifikátor plateb, který byl uváděn povinně u všech plateb před vstupem ČR do EU. Od roku 2011 žádný právní předpis povinnost uvádění konstantního symbolu neukládá;
- variabilní symbol - slouží k identifikaci platby pro příjemce, jde pouze o číselné údaje;
- specifický symbol, jde o číselný údaj a lze ho použít pouze po dohodě s bankou;
- datum splatnosti;
- další.

Příkaz k inkasu

Příkaz k inkasu představuje platební příkaz, kdy příjemce platby dává bance příkaz, aby na jeho účet byl připsán příslušný obnos. Banka příjemce pak žádá banku plátce o provedení inkasa z účtu plátce,

Příkaz k inkasu představuje opačný proces než příkaz k úhradě. Příkaz k inkasu existuje též jako jednotlivý, hromadný a trvalý.

Směnka

Směnka je krátkodobý dluhový obchodovatelný cenný papír, kterým se výstavce bezpodmínečně zavazuje, že osobě uvedené ve směnce zaplatí ve stanovené době směnečnou sumu (směnka vlastní), popř., v němž výstavce přikazuje třetí osobě (směnečníkovi), aby zaplatila osobě uvedené ve směnce směnečnou sumu za něj (cizí směnka).

V ČR je používání směnek upraveno Směnečným a šekovým zákonem č. 191/1950 Sb. Platnou směnkou je směnka v případě, že obsahuje všechny náležitosti uvedené v zákoně. Jsou jimi např.:

- Označení listiny jako "směnka" v textu listiny,
- Bezpodmínečný příkaz zaplatit částku uvedenou ve směnce,
- Jméno toho, kdo má platit - u směnky vlastní je to výstavce, u cizí směnky směnečník,
- Splatnost směnky jedním z možných způsobů:
 - na viděnou - směnka je splatná při předložení,
 - na určitý čas po viděné - směnka je splatná uplynutím stanoveného času po předložení směnky,
 - na určitý čas po datu vystavení směnky - směnka je splatná uplynutím stanovené lhůty po datu vystavení směnky,
 - na určitý den - směnka je splatná v den uvedený na směnce.
- Místo, kde má být placeno. Není-li místo uvedeno, směnka je platná, ale místem placení je ze zákona uvedené sídlo nebo bydliště směnečníka.
- Datum a místo vystavení směnky.
- Vlastnoruční podpis výstavce pod textem listiny.

Šek

Šeky jsou klasickým nástrojem platebního styku, který má dlouholetou historickou tradici. Šek jako nástroj platebního styku byl již vyvinut již v 15. stol. v italských obchodních centrech.

Šeky se používají jak v obchodním platebním styku, tak i při neobchodních platbách soukromých fyzických osob.

Šekem výstavce šeku (majitel bankovního účtu) přikazuje šekovníkovi (banka, která vede účet výstavce šeku) vyplatit šekovou částku osobě na šeku uvedené nebo doručiteli šeku.

V ČR je používání šeků upraveno stejně jako v případě směnek zákonem č. 191/1950 Sb., směnečným a šekovým zákonem, který je v souladu s tzv. Ženevskými konvencemi.

Podobně jako směnka má šek zákonem stanovené náležitosti, bez nichž není šekem; jedná se zejména o tyto náležitosti:

- označení „šek“ v textu listiny,
- bezpodmínečný příkaz zaplatit určitou peněžní částku
- jméno šekovníka (banky, která má platit),
- datum a místo vystavení (není-li uvedeno, považuje se za ně bydliště nebo sídlo výstavce),
- podpis výstavce,
- místo, kde má být placeno (není-li uvedeno, je šek splatný v místě sídla šekovníka).

Platební karta

Historie platebních karet sahá do počátku 20. století. První platební karta byla vyrobena z plechu v roce 1914 americkou telefonní a telegrafní společností Western Union Telegraph Company. Tato karta opravňovala klienta k telefonování bez nutnosti okamžitého placení. Tyto první platební karty byly určitou formou spotřebitelského úvěru a zákazníci utratili většinou mnohem více peněz, než kdyby platili v hotovosti ihned.

V ČR se začaly platební karty používat se zpožděním. Občané se poprvé mohli setkat s platební kartou v roce 1968, kdy cestovní kancelář ČEDOK začala přijímat platební karty Diners Club Int.

První bankou, která nabídla svým klientům bankovní karty, byla Česká a Slovenská státní spořitelna v roce 1989. Tyto karty byly vydány ke sporožirovým účtům, později nabídka byla rozšířena i o platební karty. (Landorová, 2007)

Provedení platebních karet je určeno mezinárodní normou (ISO 3554), která předepisuje standardní rozměr karty (85,6mm x 54,0mm x 0,76mm); dále na kartě musí být uvedeny stanovené informace v předepsané formě a karta musí být vyrobena z určitého materiálu.

Informace, které jsou na kartě uvedeny:

- Označení vydavatele platební karty,
- Uvedení systému, ke kterému platební karta patří,
- Platnost platební karty (tuzemská, mezinárodní).
- Číslo karty,

- Doba platnosti karty,
- Jméno držitele karty.

Karty, které se používají pro bezhotovostní placení, mají na lící straně reliéfní písmo, umožňující použití tzv. imprinteru, tzn. mechanického přístroje, jenž provede otisk údajů uvedených v reliéfním písmu na účtenku.

Karty určené pouze k elektronickým transakcím mají tisk na lící straně hladký.

Druhy platebních karet

- Platební karty **podle vydavatele:**

- platební karty bankovní,
- platební karty nebankovní.

- Platební karty **podle způsobu zúčtované transakce:**

- Úvěrová karta (Credit Card). Držitel této karty má možnost čerpat revolvingový krátkodobý úvěr (max. do jednoho měsíce) na svém platebním účtu.
- Debetní karta (Debet Card). Držitel této karty jejím používáním čerpá své vlastní peníze z bankovního účtu, ke kterému byla vydána.
- Karta s odloženou splatností (Charge Card). Tyto karty se vydávaly za účelem větších nákupů ze strany klienta, neboť platba za zboží/služby byla odložena. Klient se při nákupu prokázal platební kartou, podepsal účtenku za nakoupené zboží a platba byla provedena s časovým odstupem, kdy klient do stanovené lhůty platbu vyrovnal bezhotovostním způsobem.

Další způsoby kategorizace platebních karet uvádí např. SCHLOSSBERGER, O. Platební služby. Praha: Management Press, 2012. s. 136 a další.

Podrobné informace o trhu bankovních karet v ČR poskytuje **Sdružení pro bankovní karty (SBK)**, které je zájmovým sdružením právnických osob (bank příp. i jiných organizací), jejichž zájmem je rozvoj platebních karet v České republice. Dostupné z: <http://www.bankovnikarty.cz>

Dokumentární platby

Dokumentární platby jsou platby, které se uskutečňují výhradně oproti předání dokumentů, jakými mohou být např. námořní list, skladištní list, certifikát o původu, certifikát kvality nebo zdravotní nezávadnosti atd.). Využívají se zejména v mezinárodním platebním styku.

Dokumentární platby představují způsob, jak zajistit, aby si exportér prostřednictvím dokumentů ponechal kontrolu nad zbožím až do jeho zaplacení. Jedná se v podstatě o placení proti zboží, a to proti dispozičním dokumentům, které toto zboží představují, nebo proti uvolnění zboží ve prospěch importéra.

Dokumentární platby představují vysoce kvalitní platební instrument, který významně snižuje obchodní riziko, ale také představuje možnost získat výhodnější cenové podmínky. Může se jednat o dokumentární akreditiv nebo dokumentární inkaso. Ve srovnání s hladkými platbami jsou dokumentární platby obecně dražší, ale bezpečnější.

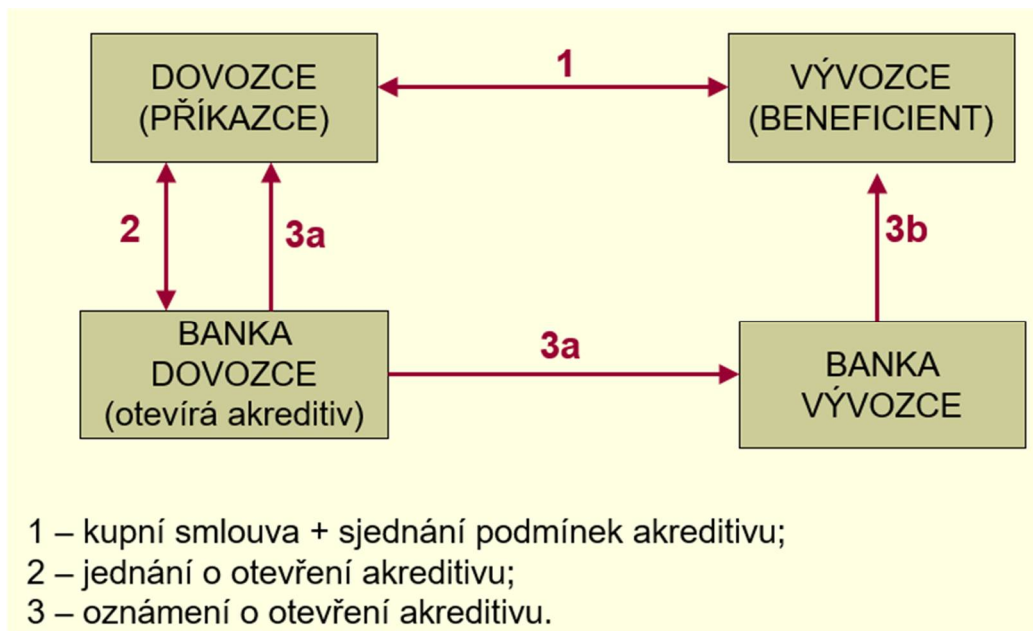
Dokumentární akreditiv

Dokumentární akreditiv představuje písemný závazek banky zaplatit třetí osobě (příjemci akreditivu, dodavateli, vývozci) z účtu příkazce (dovozce) stanovenou částku, pokud příjemce akreditivu bance řádně předloží požadované dokumenty.

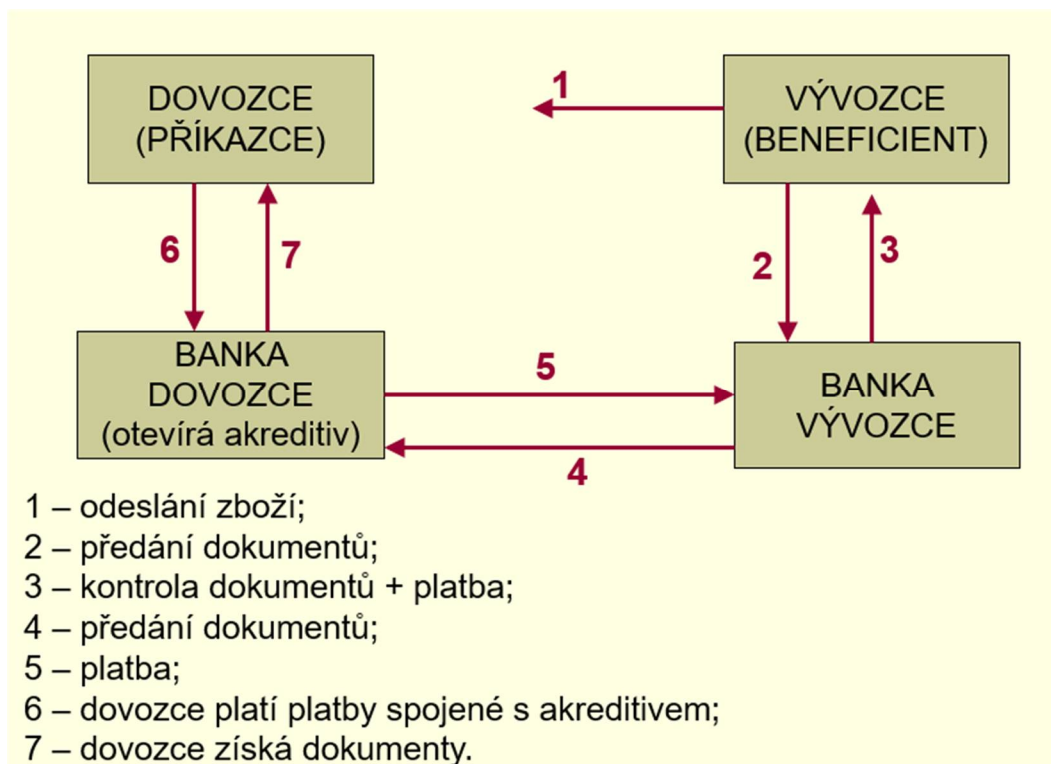
Smlouvou o otevření akreditivu se zavazuje banka na základě žádosti klienta (příkazce) poskytnout určité osobě (příjemci akreditivu, oprávněnému) na vrub příkazce určité plnění za podmínky, že oprávněný splní do určité doby podmínky akreditivu stanovené příkazcem. Příkazce je zavázán zaplatit bance příslušné poplatky spojené s realizací dokumentárního akreditivu.

Následující obrázky znázorňují průběh otevření a následně použití dokumentárního akreditivu.

Obr. Otevření dokumentárního akreditivu

Obr. Použití dokumentárního akreditivu

Podle **postavení bank** v obchodě rozlišujeme avizovaný (nepotvrzený) a potvrzený dokumentární akreditiv.

- **avizovaný (nepotvrzený)** akreditiv – povinnost provést příslušné plnění beneficiantovi má pouze banka otevírající akreditiv,
- **potvrzený** akreditiv – potvrzující banka přebírá i závazek za splnění akreditivu (za zaplacení). Otevírající a potvrzující banka jsou vůči beneficiantovi zavázány společně a nerozdílně, beneficiant může požádat o plnění kteroukoliv z nich.

Podle **charakteru závazku** vystavující banky lze rozlišit odvolatelný a neodvolatelný dokumentární akreditiv. Změnit nebo zrušit akreditiv lze v obou případech, a to pouze písemně. Neodvolatelný dokumentární akreditiv zajišťuje beneficiantovi větší jistotu.

- **neodvolatelný** akreditiv – neodvolatelný závazek banky poskytnout plnění za sjednaných podmínek; změnit nebo zrušit lze jen se souhlasem všech zúčastněných stran;
- **odvolatelný** akreditiv – může být otevírající bankou kdykoli zrušen nebo změněn (i bez souhlasu ostatních zúčastněných)

Mezi **hlavní výhody** použití dokumentárního akreditivu patří:

- vývozce má garanci banky na zaplacení dohodnuté ceny (po splnění akreditivních podmínek);
- dovozce má zajištěno, že po zaplacení získá předmětné dokumenty.

K **nevýhodám** dokumentárního akreditivu patří:

- celý proces je relativně časově náročný,
- pro dovozce spojeno s náklady v podobě provizí bance.

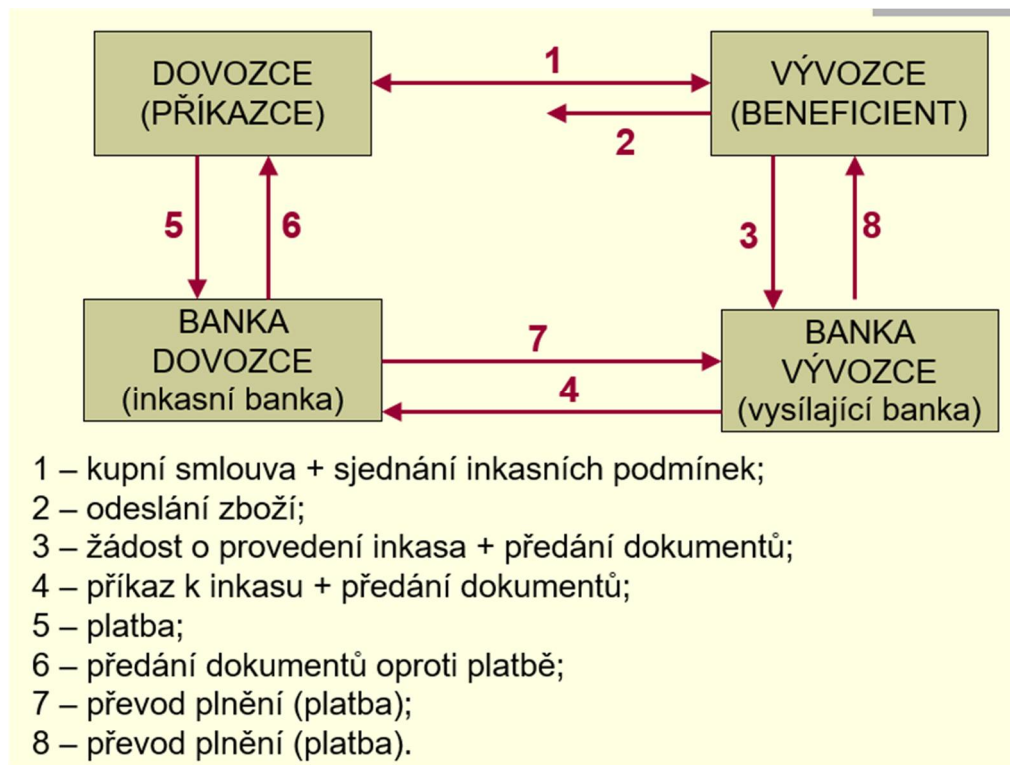
Dokumentární inkaso

Dokumentární inkaso představuje platební instrument, kdy vývozce dává příkaz své bance, aby pro něj sama inkasovala (resp. prostřednictvím korespondenční banky) od dovozce (odběratele) příslušnou peněžní částku oproti předání dokumentů.

Stejně jako dokumentární akreditiv poskytuje prodávajícímu jistotu, že za dodané zboží bude zaplacen. Banka nepřebírá žádný závazek. Jeho výhodou je, že je levnější než dokumentární akreditiv.

Následující obrázek znázorňuje použití dokumentárního inkasa.

Obr. Princip dokumentárního inkasa

Výhody dokumentárního inkasa pro prodávajícího:

- jistota, že banka nevydá dokumenty, pokud kupující nezplatí nebo nesplní jiné podmínky.

Výhody dokumentárního inkasa na straně kupujícího:

- jistota, že zboží bude odesláno,
- platba po dodání zboží.

Nevýhody dokumentárního inkasa - spočívají především na straně prodávajícího:

- plnění není garantováno bankou,
- plnění je závislé na platební schopnosti a ochotě odběratele.

Dokumentární akreditiv a dokumentární inkaso jsou v ČR rámcově upraveny zákonem č. 89/2012 Sb., občanským zákoníkem, následovně, cit.:

„Dokumentární akreditiv

§ 2690

(1) Při dokumentárním akreditivu výstavce akreditivu plní oprávněnému, jsou-li mu včas předloženy dokumenty určené akreditivem v souladu s akreditivními podmínkami. To platí i v případě, jsou-li dokumenty předloženy výstavci pověřenému akreditivem.

(2) Byl-li dokumentární akreditiv potvrzen, poskytne potvrzující výstavce oprávněnému plnění, jsou-li mu, popřípadě výstavci pověřenému akreditivem, včas předloženy dokumenty uvedené v odstavci 1.

§ 2691

Výstavce akreditivu s odbornou péčí přezkoumá, zda obsah předložených dokumentů a jejich vzájemná souvislost zjevně odpovídají podmínkám určeným akreditivem.

.....

Dokumentární inkaso

§ 2699

Při dokumentárním inkasu se obstaravatel inkasa vůči příkazci zavazuje vydat třetí osobě dokumenty, zaplatí-li tato osoba proti vydání dokumentů určitou peněžní částku, nebo provést před vydáním dokumentů jiný inkasní úkon, a příkazce se zavazuje zaplatit obstaravateli inkasa odměnu.“

Mezibankovní platební systémy

Dříve než může být připsána platba ve prospěch účtu klienta jedné banky poukázána z účtu klienta jiné banky, musí dojít ke zúčtování mezi bankami.

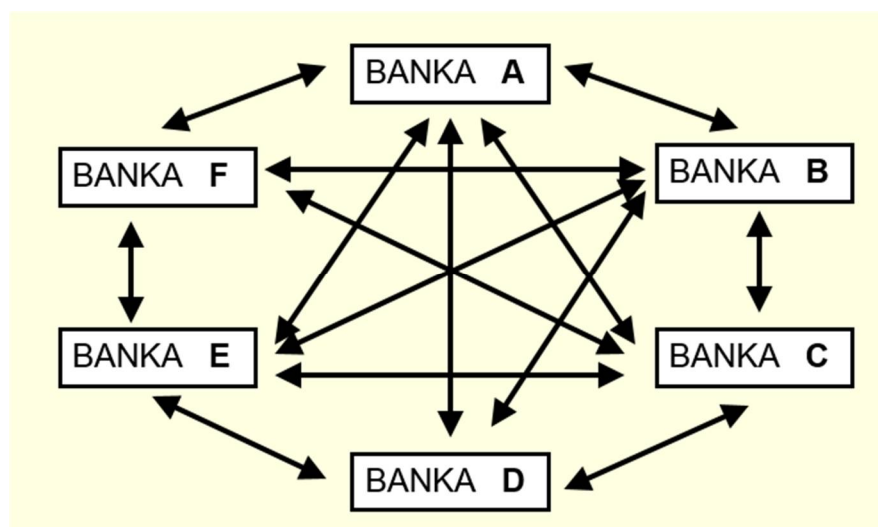
K zúčtování mezi dvěma nebo více bankami se používá tzv. korespondentský nebo clearingový platební systém.

Korespondentský platební systém je používán především v zahraničním platebním styku a funguje prostřednictvím tzv. korespondentských účtů, které si banky vzájemně otevírají a vytvářejí tzv. síť obchodního spojení.

Korespondentské účty:

- NOSTRO účet (z ital. ≈ naše) – účet, který má (naše) banka otevřen u jiné banky,
- LORO účet (z ital. ≈ vaše) – účet, který vede (naše) banka pro jinou banku;

Obr. Korespondentský platební systém, síť obchodního spojení

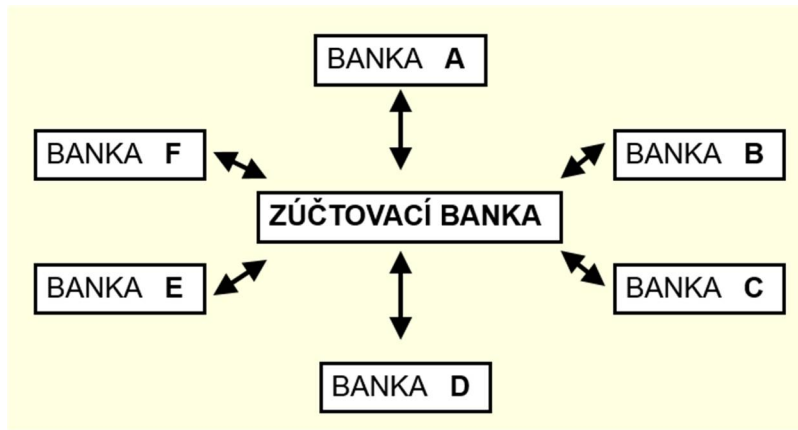
Zdroj: DVOŘÁK, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty.

V praxi však není možné, aby každá banka měla přímé spojení se všemi ostatními bankami. Nemá-li přímé spojení, pak platba probíhá nepřímou prostřednictvím jiné banky a vzniká řetězec korespondentských bank, tzv. platební cesta. Realizace takové platby je časově náročná, proto se zejména ve vnitrostátním platebním styku používají systémy clearingové.

Další nevýhodou korespondentského platebního systému je náročnost na peněžní zůstatky, které musí banky držet na účtech platebního styku.

Clearingový systém představuje systém zúčtování plateb prostřednictvím zúčtovací banky ; přičemž všechny banky zapojené do systému mají otevřen svůj nostro účet u zúčtovací (clearingové) banky. To je pak jediný účet, který bance slouží pro zúčtování plateb v rámci vnitrostátního platebního styku. Banka tak může mít pro účely platebního styku vázán menší objem prostředků.

Obr. Clearingový platební systém

Zdroj: DVOŘÁK, P. Bankovníctví pro bankéře a klienty.

Clearingový systém je založen buď na netto nebo na brutto principu:

- Netto princip znamená, že vzájemné zúčtování veškerých plateb se provede za určité období, kdy na konci tohoto období zúčtovací banka připiše kladné saldo plateb na účet dané banky (či srazí záporné saldo plateb z daného účtu).
- Brutto princip je založen na zúčtování transakce po transakci bez vzájemné kompenzace odeslaných a došlých plateb.

Platební systém ČR

O plynulost a hospodárnost platebního styku v ČR pečuje na základě zákona č. 6/1993 Sb., o České národní bance, právě tato instituce.

ČNB provozuje systém mezibankovního platebního styku CERTIS, ve kterém vede účty bankám a dalším finančním institucím a zajišťuje jejich vzájemný platební styk.

Platební systém CERTIS (Czech Express Real Time Interbank Gross Settlement System) je v provozu od roku 1992 a zúčtování platebních příkazů probíhá v reálném čase (je tedy založen na tzv. brutto principu).

Mezinárodní platební styk

V rámci tzv. mezinárodního platebního styku dochází k finančním transakcím mezi plátcem a příjemcem z různých zemí. Mezinárodní platební styk lze identifikovat ve dvou formách, a to přeshraniční platební styk (plátce a příjemce jsou z různých zemí Evropského hospodářského prostoru) a zahraniční platební styk (plátce nebo příjemce je ze země mimo Evropský hospodářský prostor).

Přeshraniční a zahraniční platební styk však mají některé společné atributy. Jedná se např. o mezinárodní telekomunikační síť **SWIFT**, kterou banky (a další instituce) využívají k vzájemnému předávání dat týkajících se mezinárodních platebních transakcí. Přenos dat je realizován prostřednictvím vysoce standardizovaných swiftových zpráv, které jsou z důvodu bezpečnosti kódovány. Pro jednoznačnou identifikaci odesílatele a příjemce zpráv používá telekomunikační síť **swiftové adresy, tzv. BIC** (Bank Identifier Code). Tato adresa obsahuje (ve formě kódu) informaci o bance, informaci o zemi a regionu či městě, kde je umístěno sídlo banky (či jiného instituce). Nepovinnou součástí adresy je i kód konkrétní pobočky.

Telekomunikační síť SWIFT používají banky pro předávání dat a informací i v rámci vnitrostátního platebního styku, ovšem její využití v mezinárodním platebním styku je povinné.

Přeshraniční platební styk

Přeshraniční platební styk je výsledkem integračního procesu probíhajícího v rámci EU. Po zavedení jednotné měny Euro v hotovostní podobě v roce 2002 vyvstala potřeba sjednocení podmínek a postupů platebního styku v rámci Evropského hospodářského prostoru. Tak vznikl projekt **SEPA** (Single Euro Payment Area, Jednotný eurový platební prostor), cílem kterého je zajistit jednotnou infrastrukturu pro transakce prováděné výhradně v eurech bez ohledu na to, zda se jedná o platby vnitrostátní nebo přeshraniční. Všichni uživatelé by měli mít stejné podmínky.

V rámci přeshraničního platebního styku je mj. nutné používání čísla účtů plátce/příjemce ve tvaru **IBAN** (International Bank Account Number), který je jedinečným identifikátorem bankovního účtu. Struktura čísla účtu ve tvaru IBAN a jeho maximální délka (34 znaků) je závazná pro každou zemi Evropského hospodářského prostoru. Tvar IBAN bankovního účtu je tvořen kódem země, kontrolními číslicemi pro ověření správnosti čísla účtu, dále kódem platebního styku a identifikátorem účtu klienta.¹

Problematikou mezinárodního platebního styku včetně projektu SEPA se podrobněji zabývá např. publikace SCHLOSSBERGER Otakar: Platební služby, Management Press, Praha 2012.

¹ Např. CZ69 0710 1781 2400 0000 4159 (Zdroj: ČNB, 2020).

Shrnutí

Platební styk a jeho zajištění patří mezi nezastupitelné úkoly obchodních bank. V rámci platebního styku dochází k finančním transakcím mezi jednotlivými subjekty, fyzickými i právnickými osobami, a to nejen v rámci jednoho státu, ale i ve vztahu k zahraničí či přeshraničí. Mezi nástroje platebního styku lze zařadit:

- ***příkaz k úhradě,***
- ***příkaz k inkasu (svolení s inkasem),***
- ***šeky,***
- ***směnky,***
- ***platební karty,***
- ***dokumentární inkaso,***
- ***dokumentární akreditiv a dalších.***

Platební styk lze posuzovat z hlediska formy použitých platebních prostředků; z hlediska teritoria, ve kterém platební styk probíhá; z hlediska lhůty k provedení a z hlediska náležitostí průvodních dokumentů.